

IJTIMOIIY TARMOQLARDA YOSHLARNING FAOLLIGI VA UNING OQIBATLARI

Nuritdinova Shahnoz Sadridinovna

Buxoro davlat universitet o'qituvchisi Fil.fan.bo'y.fal.dok.(PhD)

Yahyoyeva Ozoda Qahhor qizi

2-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA. Maqolada ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar hayotidagi ijobiy va salbiy tomonlarini, yoshlarning ongi, xulq-atvori va real munosabatlardagi aloqasini tahlil qilamiz. Shuningdek, ushbu mavzu orqali yoshlarning ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishga ongli va muvozanatli bo'lishga o'rgatishning ahamiyati ham ta'kidlanadi. Bugungi ijtimoiy tarmoqlarda faol bo'lgan yoshlarning internetdan foydalanishda ijobiy va salbiy tomonlari to'g'risida so'z boradi.

Kalit so'zlar: *texnika, telefon, ijtimoiy, internet, tarmoq, depressiya, virtual, salbiy, ijobiy, kiberxavf, kiberjinoyat.*

Kirish. Bugungi texnika rivojlangan zamonda yosh avlodning unga bo'lgan tobeleri alohida ahamiyatga ega bo'lgan masaladir. Hozirda dunyo bo'yicha 70-80% yoshlarning qo'lida shaxsiy qo'l telefoni mavjud bo'lib, ulardan ayrimlargina otalarining nazoratida ijtimoiy tarmoqlardan foydalanadi. Aksariyat bolalar monitor oldida vaqtlarini o'tkazadilar, bu esa ularning ta'biricha, fikrlari va dunyoqarashlarini kengaytirishga xizmat qiladi. O'zbekistonda ijtimoiy tarmoqlar va yoshlarning ruhiy salomatligi o'rtasidagi munosabatlar zamonaviy jamiyatda katta ahamiyatga ega. Ijtimoiy tarmoqlar yoshlar hayotining ajralmas qismiga aylangan bo'lsa-da, ularning ruhiy salomatligiga jiddiy tahdid solayotgan muammolardan biri sifatida o'rganiladi. Ijtimoiy tarmoqlarning ijobiy ta'siri to'g'risida gapirganda, ma'lumot va bilim manbayi - ijtimoiy tarmoqlar orqali yoshlar yangi bilimlar olish, o'qish va o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ijtimoiy aloqalar - uzoqda joylashgan do'stlar va qarindoshlar bilan aloqada bo'lish imkoniyati, ijodiyotni rivojlantirish - yoshlar o'z fikrlari, san'ati va loyihalarini dunyoga namoyish etishlari mumkin, psixologik yordam - ba'zi ijtimoiy tarmoqlar orqali yoshlar psixologik yordam va maslahat olishlari mumkin. Ijtimoiy tarmoqlar o'smirlar uchun bir tomondan yangi bilimlar olish, do'stlar bilan aloqada o'rnatish va o'z fikrlarini ifoda etish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Biroq, ikkinchi tomondan, ular zararli kontent, kiberzo'ravonlik, vaqtni noto'g'ri boshqarish va ruhiy salomatlik muammolariga olib kelishi mumkin. Shu sababli,

o'smirlar uchun ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishni baholash va ularni zararli ta'sirlardan himoya qilish, uni saralash juda muhimdir. O'zbekistonda, ayniqsa 16–17 yoshli o'smirlar orasida klinik depressiyaning (bu ruhiy kasallik bo'lib, odamning kayfiyati, energiyasi, ishtahasi, uyqusi va umuman hayotga bo'lgan qiziqishi pasayishi bilan tavsiflanadi). Bu holat odatdagidan ko'ra kuchliroq va uzoq davom etadi, shuningdek, odamning kunlik faoliyatiga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, ko'payishi muammosi tobora keskinlashib bormoqda. So'nggi o'n yil ichida bu holatning keng tarqalishi bir qator ijtimoiy, psixologik va tashqi omillar bilan bog'liq bo'lib, o'smirlar orasida o'ziga bo'lgan ishonchning pasayishi, oilaviy muammolar, ijtimoiy bosim, o'ziga nisbatan salbiy munosabatlar, ijtimoiy izolyatsiya kabi omillar depressiyaning ko'payishiga sabab bo'lmoqda. Yoshlar bunday depressiyali holatlarga ko'p tushayotganini suidsidlar soni oshayotganiga ham sabab bo'layapti desak mubolag'a bo'lmaydi. Nafaqat o'z joniga qasd qilish balki yoshlar o'z harakatlarini boshqarolmaslik darajasiga yetishyapti ya'ni tajavvuzkor insonlarga aylanib borishmoqda. Buning yaqqol misoli sifatida quyidagilarni keltirishimiz mumkin: 2015-yilda Chelyanbinsk viloyatida 15 yoshli Anton Sh. ismli ota-onasini pichoqlaydi. Bunga esa onasining unga kompyuter o'ynab o'tiravermasdan, dars qilishni buyurgani sabab bo'ldi. Kuniga 8 soatlab turli qotilliklar tasvirlanuvchi kompyuter o'yinlarini o'ynash natijasida maktabda "a'lo" baholarga o'qigan, fanlar olimpiadasi ishtirokchisi qotilga aylandi. Onasining so'zlaridan g'azablangan Anton oshxonaga kirib pichoq oldi va ota-onasiga tashlandi. Ona jon berdi, otasining esa hayoti saqlab qolindi. Volgagradida 16 yoshli Lyosha R. buzilib qolgan kompyuterini tuzatish uchun pul bermagani uchun onasini bolta bilan chopib tashladi. Virtual o'yinlarda "qotilliklar" qilishga o'rganib qolgan o'smir onasining jasadini hovlisi yaqiniga olib borib ko'mib qo'ydi. O'gay otasiga esa onasining qarindoshlarinikiga ketganini aytdi. Bir necha kundan keyin ota tashvishlanib, politsiyaga xabar berdi. Ayolning jasi 12 kundan keyin topildi. Krasnodarda 15 yoshli Yaroslav M. otasini unga kompyuter o'ynashni taqiqlagani sababli, o'ldirgani uchun 8 yilga ozodlikdan mahrum qilindi. Otasi uni darslarga bo'rmay qo'ygani uchun urishib, kompyuterning klaviaturasini yashirib qo'yadi. Yaraslav yarim tunda uxlab yotgan otasining boshiga kuvalda bilan bir necha marta zarba beradi. So'ng onasiga agar klaviaturani topib bermasa, uni ham o'ldirishini aytadi. Dahshatga tushgan ona unga klaviaturani topib beradi. O'g'il xotirjam xonasiga kirib, yana o'yin o'ynashga tushadi. Ona politsiya va tez yordamga qo'ng'iroq qiladi. Tez yordam yetib kelganida ota allaqachon jon berib bo'lgandi. U nimani so'rsa olib bergan. Ijevskda 17 yoshli yigit onasining qotiliga aylandi. U butun kunini Internetda o'tkazar, turli onlayn o'yinlari o'ynardi. U hattoki xonasidan kunlab chiqmay qo'ydi,

ovqatni ham xonasida yeydigan bo'ldi. Sabr kosasi to'lgan ota uning kompyuterini olib qo'yimoqchi bo'lganida yigit otasini pichoqladi.

To'g'ri ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish bu har bir fuqaroning shaxsiy erkinligi va mobil aloqa sifatini yaxshilash maqsadida bosh qomusimizning 33-moddasida davlat internet jahon axborot tarmog'idan foydalanishini ta'minlashi uchun shart-sharoitlar yaratadi deb belgilab qo'yilishi bu sohaga qaratilayotgan e'tiborning yanada kuchayishiga sabab bo'ladi, albatta. Ma'lumotlarga ko'ra bugungi kunda Respublikamiz bo'yicha mobil aloqa qamrovi 99 foizga, keng polosali mobil internet qamrovi 98.5 foizga, xalqaro ahamiyatga ega avtoyo'llarning mobil internet bilan qamrov darajasi 75 foizga yetkazilgan. Aholining internetga ulanish qamrovini oshirish, optik tolali aloqa liniyalari qamrovini kengaytirish maqsadida joriy yil boshidan hozirgi kunga qadar qo'shimcha 50 ming kilometr optik tolali aloqa liniyalarini qurish orqali aloqa liniyalarining umumiy uzunligi 220 ming kilometrga yetkazildi. Bu yaxshi natija biroq, ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishning sifatini oshirish bilan birga yoshlarni ulardan foydalanishini ham nazoratga olsak ularning ijtimoiy tarmoqlarga tobe bo'lib qolishini, vaqtini behuda sarflashini oldini olgan bo'larmidik. Zotan Chingiz Aytmatov shunday deydi: "Tuya terisini inson boshiga kiydirish shart emas, endi sodir bo'ladigan urushlar jang maydonida emas, balki mafkura poligonida yuz beradi". Shu jihatdan qaraganda yoshlarning ko'p vaqtini internetda behuda sarflashi juda katta fojia. Chunki globallashtirish butun dunyoda mafkuraviy ta'sir o'tkazish ko'lamini juda oshirib yubordi. Inson o'z fikriga, dunyoqarashiga ega bo'lmasa, insonga bo'ladigan ma'naviy tahdidlarga bardosh bera olishi juda qiyin bo'ladi. O'zbekiston xalq yozuvchisi O. Hoshimov aytganlaridek, "Bu dunyo – muttasil aylanib turadigan murakkab mexanizm. Odamlar o'sha mexanizmning kichik bir vintchasi, xolos. Har bitta vintcha o'z vazifasini ado etmog'i lozim. Bittasi ishlamay qolsa, ko'rasan nima bo'lishini! Butun boshli mexanizm chok-chokidan so'kilib ketadi". Taassufki, yoshlar orasida diniy ta'limoti yetarli bo'lmagan yoshlarimiz har xil islomiy kanallarga ulanib, o'zlarining mafkuraviy g'oyalarini buzmoqdalar. Bunga sabab bo'layotgan ayrim "dinda ilmi bo'lmaganlar" dinimiz nomi bilan faoliyat olib borayotgan qo'shtirnoq ichidagi chalasavodlar din niqobi ostida o'zlarining buzg'unchilik g'oyalarini yoyib, mamlakatimizning o'spirin yoshlarini yo'ldan urmoqdalar. Bolalar va biz yoshlarningning hovli va ko'chalardagi muloqotlarimiz hozirda haqiqiy hayotga nisbatan asosan, aynan, chek-chegarasi yo'q ijtimoiy tarmoqlarga ko'chdi. Bu esa biz yoshlarning haqiqiy hayotdan ko'ra ko'proq ijtimoiy hayotda faol ekanimizning dalili. Ammo bu faollikning oqibatlari bizning real hayotdan uzoqlashishimizga va o'zligimizni asta-sekin yoqotishimizga olib

bormoqda. Yuqorida yoshlarning ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishini nazoratga olish haqida aytgandik biroq nazoratga olishning o'zi yetarli emas. Yani faqat taqiqlash, nazoratda saqlash emas, muqobil taklif bo'lishi kerak. Bola nega tarmoqqa bog'lanib qolayotganini tushunib, uni foydali mashg'ulotlarga yo'naltirish zarur. Sport, kitob o'qish kabi faoliyatlar orqali u tarmoqlarga ehtiyoj sezmay qoladi. Internet madaniyatini o'rgatish. Nima mumkin va nima mumkin emasligini tushuntirish, zararli sahifalardan ogoh etish ota-onaning vazifasidir. Ular farzandlariga namuna bo'lishlari lozim. Farzand ota-onaning amaliy xatti-harakatlarini kuzatadi. Ota-onalar ko'p vaqt telefonda bo'lsalar, farzand ham shunday qiladi. Ular farzandi bilan ochiq va ishonchli muloqot qilishi lozim. Farzandlari nimalarga qiziqayotganini bilishga intilishi va shu yo'nalish bo'yicha yo'naltirishi lozim. Uni tanqid qilmasdan tushunishga harakat qilishlari kerak.

Ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy hayotning ajralmas qismiga aylangan bo'lsa-da, ular bilan to'g'ri va oqilona munosabatda bo'lish bolalar tarbiyasida nihoyatda muhimdir. Farzandlar bu platformalarda bilim olishi, ijodkorligini namoyon etishi mumkin, biroq noto'g'ri foydalanish salbiy oqibatlariga olib keladi. Ota-onalar bu rivojlangan raqamli dunyoda o'z farzandlariga go'zal tarbiya berish bilan birga ularga ijtimoiy tarmoq odoblarini ham berib borishlari lozimdir.

Xulosa qilib aytganda o'smirlar va yoshlarning ijtimoiy tarmoqlarda faolligi ularning dunyoqarashi, tafakkuri va bilim olish jarayoniga katta ta'sir ko'rsatmoqda. To'g'ri va me'yorida foydalanilganda ijtimoiy tarmoqlar yoshlar uchun o'zini namoyish etish, fikr almashish, o'rganish va rivojlanishning samarali maydoniga aylanadi. Ammo nazoratsiz va haddan tashqari faollik psixologik bosim, vaqtni behuda sarflash, kiberxavf va noto'g'ri ma'lumotlarning ta'siriga olib kelishi mumkin. Shuning uchun yoshlarni raqamli madaniyatga o'rgatish, axborotni tanlay olish, vaqtni boshqarish va onlayn xavfsizlik qoidalariga rioya qilish muhimdir. Ongli, mas'uliyatli va maqsadli foydalanish orqali ijtimoiy tarmoqlar yoshlar hayotida foydali va ijobiy o'rin egallashi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. O'zbekiston Respublikasi Qonuni. Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida. 2016-yil 14-sentabr.
2. Qodirov U. Yoshlar va axboriy psixologik xavfsizlik. 2014-yil 153 b.
3. Alimov B. S. Ijtimoiy tarmoqlar va ularning mamlakat imijini shakllantirishdagi o'rni // O'zbekiston Milliy universiteti xabarлари, — T:, 2015. — №3. — B. 286-290 (10.00.00; № 15).

4. Alimov B. S. Yoshlarning ijtimoiy tarmoklar orqali mamlakat imijini oshirishdagi roli // Yoshlar innovasion faolligini oshirishning dolzarb vazifalari: Resp. ilmiy-amaliy konf. material. to'p. 2019 yil 27 aprel. — Toshkent, 2019. — B. 75-78.